

Helsinški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kralja Milana 10, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
<http://www.helsinki.org.rs>

BR.98 // NOVEMBAR 2013.

KOSOVO: NEPROMENJENA STRATEGIJA SRBIJE

Lokalni izbori održani po prvi put na celoj teritoriji Kosova (3. novembar) ponovo su pokazali suštinski karakter srbijanske politike kad je reč o prihvatanju nove realnosti u regionu, u ovom slučaju na Kosovu. Opšte stanje u Srbiji - dramatična ekonomska situacija pre svega - nalaže da se odnosi sa Evropskom unijom (EU) podignu na nivo koji garantuje integraciju Srbije u ovu organizaciju. Međutim, Srbija je još uvek opterećena svojim "geostrateškim značajem" zemlje koja ima pretenziju na mnogo veću i značajniju ulogu na međunarodnoj sceni. Otuda ambivalenost kad je reč o njenim prioritetima vezanim za evrointegracije.

Za srpsku zajednicu lokalni izbori su bili od posebnog značaja zbog toga što su prvi put, u pravnom okviru Kosova održani i u četiri opštine sa srpskom većinom na severu Kosova (Kosovska Mitrovica, Zubin Potok, Leposavić i Zvečan). Iako su ih obeležile brojne opstrukcije, antiizborna kampanja, bojkot, verbalno i, na kraju i fizičko nasilje koje je rezultiralo prevremenim zatvaranjem tri biračka mesta u severnom delu Mitrovice, predstavljaju značajan korak u pravcu društvene i političke stabilizacije ovog područja. Utoliko važnije, jer je taj deo Kosova već gotovo 15 godina jedan od najnebezbednijih regiona u Evropi. Iako su i do sada lokalni Srbi imali

lokalne organe vlasti, pravosuđe i policiju, uz materijalnu, organizacionu i političku podršku zvaničnog Beograda, niko nikad nije preuzeo odgovornost za izuzetno visok stepen kriminala i opštu nebezbednost građana.

Takođe, kad je reč o srpskoj zajednici na Kosovu, izbori nisu smanjili jaz unutar njene postojeće "unutrašnje" podele - na severnu i južnu. Čini se da je ona čak i povećana samom činjenicom da je u opštinama sa srpskom većinom u južnom delu Kosova, odziv birača bio masovan (više od 50 odsto), dok je na severu u proseku jedva prešao 10 odsto.

Osim toga, upravo na ovim izborima došlo je do još jedne podele unutar srpskog korpusa. Njoj je kumovala vlast u Beogradu nastojanjem da favorizovanjem jedne izborne liste, Građanske inicijative Srpska (GIS), obezbedi uticaj na buduću zajednicu srpskih opština koja bi trebalo da bude formirana uskoro. Time je najdirektnije opstruirana Srpska liberalna stranka (SLS) koja je dosad bila gotovo jedini relevantni politički subjekat Srba na Kosovu.

Ponašanje ne samo vlasti, već i čitavog konzervativnog bloka u pripremama za izbore ukazuje na značajne razlike izmedju dva bloka, kao i

na različite scenarije koji su na sam dan izbora završili fijaskom. Na delu su bili bar dva scenarija. Jedan konzervativnog bloka (DSS, SPC, SRS, ekstremne grupacije), sa snažnom kampanjom za bojkot izbora koji je bio uspešan na severu. I drugi, scenario vlasti koja je nastojala da kontroliše ceo izborni proces. Jedan od ciljeva je bio da se i južno od Ibra obezbedi pobeda Vladine "liste", Građanske inicijative Srpske (GIS) i time destabilizuje Liberalna partija koja je već godinama u strukturama kosovskih vlasti. U tome se delimično i uspelo (GIS je pobedila u Gračanići, najvećoj enklavi na centralnom Kosovu). Bez obzira na ogromno prisutvo srbijanske policije na severu (uglavnom u civilu), vlast nije uspela da obezbedi veću izlaznost Srba na severu, pa je, izazivajući incidente prekinula glasanje na nekoliko najvažnijih punktova nekoliko sati pre njihovog zatvaranja.

Istovremeno, važan zaključak koji se nameće jeste i to da vlast, očigledno ne kontroliše ekstremne grupacije, ili pak ne želi da ih kontroliše. Njihov ulazak na Kosovo s obzirom na prisustvo srbijanske policije implicira da je njihovo prisustvo bilo ignorisano, ili da nije moglo biti sprečeno. Pokušaj vlasti da pod kontrolu stavi i Srbe južno od Ibra nosi veliku opasnost, jer će im dugoročno omogućiti da kontrolišu proces konsolidacije Kosova kao države. Potencijalno to nosi opasnost za radikalizaciju i Albanaca.

Još jedan važan faktor u razumevanju izbora na Kosovu i ponašanja aktuelne vlade jeste i podrška Rusije srpskom stavu da "Kosova i Metohija jeste Srbija"¹ i da se ona trudi "da ovu situaciju drži u status quo".²

Evropska unija je zauzela stav da će priznati rezultate izbora bez obzira na izlaznost i pristala je na ponavljanje izbora na tri izborna mesta u Mitrovici, kako bi se srpskim glasačima dala još

1 Ruski ambasador u Beogradu Aleksandar Čepurin u intervjuu Pečat, 8. novembar 2013.

2 Ibid.

jedna šansa. Premijer Ivica Dačić ističe, naime, da se ruši ceo koncept ukoliko Albanac postane gradonačelnik Kosovske Mitrovice i kaže da to "znači da ne može da se konstituiše vlast, ne može da se napravi Zajednica srpskih opština, tu može doći i do konflikta, pa možda i oružanih sukoba"³

Kosovski izbori su ključna odrednica Sporazuma između Beograda i Prištine za dobijanje datuma za otpočinjanje pregovora Srbije sa EU. Ono što je srpska strana demonstrirala na ovim izborima obavezuje EU na oprez u daljem pregovaranju sa Srbijom. Sprovođenje tog sporazuma nije važno samo za Srbiju i Kosovo, već i za konsolidaciju čitavog regiona. Zato EU već sada u taj proces mora uključiti i ojačati civilno društvo i druge aktere kako bi se obezbedilonegovo što konstruktivnije sprovođenje.

PREDIZBORNA KAMPANJA

S obzirom na to da je Srbe na severu Kosova koji već 15 godina žive „izvan sistema“ (Kosova, ali dobrim delom i Srbije) trebalo u relativno kratkom roku ubediti da su „kosovski izbori“ u njihovom interesu, predizborna kampanja je morala biti dobro osmišljena. Pogotovo što su na licu mesta zagovornici bojkota bili mnogo aktivniji. Osim toga, ono što su oni govorili stanovnici severa slušali su, ne samo od njih, već i od političkih predstavnika sadašnjih vlasti (dok su bili u opoziciji) deceniju ipo, što je logično, kod mnogih građana proizvodilo zbuñenost i konfuziju.

Umesto da se bave time, glavni protogonisti u predizornoj kampanju fokusirali su se na optuživanje Prištine za opstrukciju – oko biračkih spiskova, amblema Centralne izborne komisije, izgleda glasačkog materijala... Takođe, u nastojanju da obezbede uspeh „svoje“ Građanske inicijative Srpske (GIS) i u opštinama sa srpskom

3 Danas, „Hoće li Srbi Albanca za gradonačelnika“, 11. novembar 2013.

većinom južno od Ibra, zvaničnici iz Beograda su više boravili u Gračanici, nego u Mitrovici.⁴

Dodatnu konfuziju unosila je, kontradiktornim porukama i Srpska pravoslavna crkva koja objektivno ima veliki uticaj među Srbima na Kosovu. Patrijarh Irinej je polovinom oktobra „prelomio“ i iz Pečke patrijaršije poručio da bi Srbi trebalo da izađu na izbore: „U naseljima gde su brojniji Srbi gde se bira vlast, da ne bi došli u srpskim krajevima predstavnici Albanaca, mislim da bi trebalo da izađu na izbore...“⁵ Uoči izbora, međutim, oglasili su se drugi crkveni (a uticajni) velikodostojnici, poput vladike Amfilohija (Radovića) i Atanasija (Jeftića) koji su se izjasnili za bojkot.⁶ Patrijarh Irinej je naknadno ponovo promenio svoj stav rekavši da je „bolje bez Evrope nego bez Kosova“⁷, što može uticati na izlaznost u drugom krugu.

DRAMATIČAN IZBORNI DAN U MITROVICI

Najozbiljniji incident u severnoj Kosovskoj Mitrovici dogodio se tokom kasnog popodneva 3. novembra kad je grupa maskiranih napadača upala na izbornu mesto u Osnovnoj školi „Sveti Sava“, razbila glasačke kutije i najurila članove biračkog odbora i glasače. Gotovo istovremeno isto se dogodilo na još dva biračka mesta.

4 „Neki zaboravljaju, ali Kosovo nije isto što i Vrbas, pa da se na lokalu do balčaka zapljugu i olaju politički protivnici, sve pomete i slegne za tri dana i - mirna Bačka. Situacija... je malo ozbiljnija i zahteva ozbiljnije igrače i taktiku“, piše u komentaru „Gospodo, na vama je banka“, Naše novine, 5. novembar 2013.

5 Vesti, RTV B92, 14. oktobar 2013.

6 Na stranu to što je i patrijarh Irinej posle prvog izbornog kruga ponovo reterirao, izjavom da je Srbiji Kosovo vrednije od Evropske unije: „Ako je cena ulaska u Evropu da se otcepi Kosovo mi onda 'zahvaljujemo' Evropi. Mi ćemo radije ostati sami bez Evrope, ako tako mora da bude, ali sa našim Kosovom“. Politika, 9. novembar.

7 Politika, „Patrijarh Irinej: Bolje bez Evrope neg bez Kosova“, 9. novembar 2013.

Tim povodom, u nedostatku potpunih i tačnih informacija špekulacije su išle tragom različitih političko-interesnih grupa. Posebnu konfuziju unosile su i reakcije zvaničnog Beograda, pogotovo one u prvom trenutku. tokom izbornog dana.

Naime, neposredno nakon upada maskiranih napadača na tri biračka mesta mediji u Srbiji objavili su dramatični, gotovo samooptužujući zahtev vicepremijera Aleksandra Vučića međunarodnoj zajednici da dozvoli srpskim vlastima samo „45 minuta na severu Kosova“, kako bi sredile situaciju. Na upletenost zvaničnika iz Beograda u organizovanju nereda ukazuje i ishitrena optužba Krstimira Pantića (kandidata liste „Srpska“ za gradonačelnika Mitrovice) na račun prvaka i republičkog poslanika Demokratske stranke Srbije (DSS) Marka Jakšića, kao organizatora nasilja.

Međutim, Demokratska stranka Srbije i sam Marko Jakšić su spremno odgovorili da su upad na biračka mesta organizovali „maskirani pripadnici Žandarmerije“, odnosno vlast iz Beograda. Uzajamna razmena optužbi nastavila se i posle izbora. Uočljivo je, međutim, bilo da su beogradski zvaničnici počeli da izbegavaju javno oglašavanje – isturen je samo ministar bez portfelja zadužen za Kosovo, Aleksandar Vulin koji je ponavljao optužbe na račun DSS. Međutim, potpredsednik DSS i šef njene poslaničke grupe u parlamentu Slobodan Samardžić izjavio je da stranka ima fotografiju Bratislava Dikića, smenjenog šefa Žandarmerije, 3. novembra u severnoj Mitrovici, gde je, tvrdio je Samardžić, bio veoma aktivan. Vandalski napad na tri biračka mesta bio je zapravo samo vrhunac nape-te atmosfere koja je na severu Kosova obeležila izborni dan.⁸

8 Kako je o izbornom danu izveštavala Politika, birači koji su izašli na birališta bili su u manjini u odnosu na broj članova biračkih odbora, novinara i grupa „nemih posmatrača“ koji su u neposrednoj blizini glasačkih mesta otvoreno iskazivali nezadovoljstvo i pozivali na bojkot izbora: „Strah

Kada je postalo očigledno da izbori na severu neće uspeti, beogradskim vlastima je odgovarala kompromitacija prvih lokalnih izbora na severu Kosova, organizovanih po zakonima usvojenim u republičkom parlamentu u Prištini.

Glavnu odgovornost, uključujući i organizovanje nereda u severnoj Mitrovici snosi vlast u Beogradu. Do nasilnog prekida izbornog procesa došlo je u trenutku kad je ona (vlast u Beogradu) shvatila da je odziv srpskih birača u Mitrovici toliko mali da Građanska inicijativa Srpska ne može da pobedi. Na to je, dan posle izbora u Skupštini Srbije podsećao šef poslaničke grupe DSS Slobodan Samardžić, tvrdeći da je sve ono što se događalo tokom dana (do nasilnog prekida) potvrđivalo da je bojkot izbora, za šta se njegova stranka zalagala, potpuno uspeo,⁹ pa da nije bilo razloga za njihov nasilni prekid.

Na ruku tezi, da iza organizovanog napada stoje beogradski zvaničnici i njihovi lokalni favoriti u prilog je išao zahtev obojice kandidata za gradonačelnika Mitrovice, Krstimira Pantića i Olivera Ivanovića da se izbori ponište, odnosno „u razumnom roku“ organizuju novi.¹⁰

Da izbori u Mitrovici nisu bili „politički dobro organizovani“, upozorila je Adrijana Hodžić, šefica Kancelarije za sever Vlade Kosova.¹¹ Ta primedba, iako samo posredno, takođe ide na adresu Beograda.

Nasilje u severnoj Mitrovici koje je očigledno bilo unapred pripremljeno i dobro organizovano ostavlja otvorenim i pitanje kontrole nad

i napetost osećali su se od ranog jutra u gradu koji je osim lista s kandidatima bio oblepljen i propagandnim materijalom s porukama protiv izlaska na glasanje. Bandere i zidove preplavile su parole: 'Bojkot spas za sve nas', 'Stop šiptarskim izborima', 'Ja ne bih da prljam ruke'... 'Danas je poslednji dan ovog života'. Politika, 4. novembar 2013.

9 Dnevnik RTS, 4. novembar 2013.

10 Vesti RTV B92, 3. novembar 2013.

11 Emisija "Radar", RT Vojvodina, 4. novembar 2013.

službama bezbednosti. Da li je država, odnosno aktuelna vlast u odnosu na njih jaka ili slaba, nagađa se već prilično dugo. Pogotovo što je, osim događaja u severnoj Mitrovici u poslednje vreme bilo nekoliko povoda za takvo pitanje (neodržavanje Parade ponosa u oktobru, divljanje navijača na utakmici Crvena zvezda-Partizan, početkom novembra). Kad je reč o Mitrovici, ozbiljne sumnje pobuđuje prisustvo nedavno smenjenog komandanta Žandarmerije Bratislava Dikića koji je sada na funkciji pomoćnika direktora Policije. Objašnjenje da on tamo „nije bio na dužnosti“,¹² svakako nije dovoljno.

Mirna reintegracija četiri opštine sa srpskim stanovništvom i ukidanje tamošnjih paralelnih struktura nakon gotovo 15 godina, jedna je od suštinskih tačaka Briselskog sporazuma Ivica Dačića i Hašima Tačija (parafiran 19. aprila 2013). Lokalni izbori 3. novembra bili su jedan od glavnih testova sprovođenja sporazuma u cilju dalje normalizacije odnosa između Beograda i Prištine. Takođe i verovatno najvažnija propusnica za otvaranje pristupnih pregovora sa Briselom u januaru 2014. godine.

ČEKAJUĆI PONAVLJANJE IZBORA

Medijska buka koja se pri kraju izbornog dana i prvog posle njega, podigla u beogradskim medijima, sa naglaskom, osim na nasilju, na zahtevu za poništavanje izbora na severu Kosova, brzo je utihnula. Prostor je ustupljen pozitivnim ocenama i pohvalama zbog „uspelog izbornog procesa“ na Kosovu koje su stigle sa svih relevantnih međunarodnih adresa (EU i OEBS, u prvom redu).

Najvažniju ulogu odigrao je svakako, Brisel kome je stalo da otvoreni dijalog između Beograda i Prištine nastavi svojim tokom u pravcu pune normalizacije međusobnih odnosa. Nakon

12 Izjava državnog sekretara Ministarstva unutrašnjih poslova Vanje Vukića, Novi magazin, 7. novembar 2013.

trojnog sastanka u Briselu 6. novembra i Dačić i Tači i Ketrin Ešton složili su se oko „nastavka izbornog procesa“. Beogradske vlasti su se pomirile sa odlukom Centralne izborne komisije Kosovo da se izbori u Mitrovici ponove samo u tri biračka centra gde su izbori 3. novembra nasilno prekinuti (koji praktično, pokrivaju područje severne Mitrovice – dvadesetak biračkih mesta). Izbori će se održati 17. novembra.

U međuvremenu, najavljeno je procesuiranje nasilnika koji su 3. novembra izazvali incidente. Kao predsedavajući Biroa za koordinaciju bezbednosnih službi na to se obavezao prvi potpredsednik Vlade Aleksandar Vučić.¹³ Kako nezvanično saznaju neki mediji, sve snimke do kojih su došli, a sa kojih se može zaključiti ko stoji iza incidenata, beogradske vlasti su prosledile u Brisel.¹⁴

¹³ Podsećanja radi, najodgovorniji zvaničnici Srbije tvrdili su da će brzo biti identifikovan i uhvaćen atentator na litvanskog pripadnika EULEX koji je ubijen početkom oktobra, ali se to još uvek nije dogodilo.

¹⁴ Novi magazin, 7. novembar 2013.

Kao jedan od najagilnijih promotera i propagatora ponovljenih izbora, premijer Ivica Dačić ne obazire se mnogo na političku korektnost, a pomalo i pretilost – mogućim oružanim sukobima!¹⁵ Kako kaže, „treba da uzmemo ono što nam se pruža, a pruža nam se vlast, legitimna i legalna. Ako se to ne desi, ako dođe do drugačijeg ishoda... da Albanac zauzme mesto gradonačelnika, do ponovnih sukoba, incidenata... onda niko ne može da preuzme odgovornost za katastrofalne posledice“.¹⁶ Pri tome posebno ističe ono o mogućem „albanskom gradonačelniku“ u severnoj Mitrovici (na osnovu dosadašnjih rezultata, u drugi izborni krug ušli bi Agim Deva i Adrijana Hodžić), što mu je glavni argument za potrebu da Srbi izađu na ponovljene izbore.¹⁷

¹⁵ Vesti RTV B92. 6. novembar.

¹⁶ Politika, 7. novembar 2013.

¹⁷ „Albanac kao strašilo, najava sukoba... Zvuči, blagorečeno neoprezno. Kako bismo mi reagovali da neki kosovski političar Albancima zapreti: 'Ako me ne poslušate, imaćete Srbina za gradonačelnika'“, piše u tekstu „Majko, od sutra neima boga“, komentator Boško Jakšić, Politika 10. novembar 2013.

ZAKLJUČAK

Uprkos pokušaju da se izbori na Kosovu stave u funkciju stare strategije, činjenica da su dve najznačajnije etničke zajednice, albanska i srpska krenule ka zajedničkom cilju - poboljšanju uslova "na terenu", tamo gde se odvija svakodnevni život i gde se rešavaju elementarni egzistencijalni problem – je svakako iskorak.

Njihovo "uspešno održavanje", čiji je garant svojim prisustvom, budnom kontrolom i naknadnom "verifikacijom" bila međunarodna zajednica (u prvom redu, Evropska unija), bio je istovremeno jedan od najvažnijih testova spremnosti i Beograda i Prištine za dosledno sprovođenje Briselskog sporazuma. Povoljna ocena međunarodnih posmatrača i aktera o njima, ohrabruju i Srbiju i Kosovo na evropskom putu.

To je dobra osnova za postepeno obnavljanje međuetničke tolerancije i međusobnog poverenja, kao i pretpostavka normalizacije političkih odnosa na Kosovu. Tu bi potvrdu trebalo da dobije već na sledećim parlamentarnim izborima koji se očekuju 2014. godine.

Taj proces će biti dug, povremeno i mučan, pogotovo u severnom delu Kosova. Teritorijalna i politička celovitost Kosova u velikoj meri zavisice i od ponašanja međunarodnih aktera pre svega EU, SAD i Rusije i njihovih vlastitih interesa vezano za jug Balkana.

O odgovornosti za incidente u Mitrovici tokom izbornog dana, međunarodna zajednica se, osim osude, nije izjašnjavala. Domaći akteri su optuživali jedni druge; utvrđivanje istine o inspiratorima i organizatorima nereda bilo bi neophodno, ne samo zbog potencijalnih špekulacija i jednostranih interpretacija, već prvenstveno zbog smirivanja tenzija u severnom delu Kosova i postepenog stabilizovanja situacije u četiri "srpske opštine".

"Zaokret" zvaničnih vlasti u Beogradu da normalizuje odnose sa Kosovom nije još uvek prihvaćen od velikog broja srpskog stanovništva u tom delu Kosova. Takođe, i zbog činjenice da upravo na ovom prostoru jako uporište imaju predstavnici najkonzervativnijeg dela srpske elite, od Demokratske stranke Srbije do Srpske pravoslavne crkve.

U postizbornom periodu važno je aktiviranje proevropskih organizacija civilnog društva sa Kosova i Srbije kako bi se odmah počele pripreme za parlamentarne izbore 2014, kako bi se oni održali u što boljoj atmosferi. S obzirom da su prvi regularni lokalni izbori sprovedeni na severu Kosova, otvara se prostor za uspostavljanje vladavine zakona na tom prostoru i samim tim za ozbiljnije delovanje civilnog društva.

Novi izazov, kada je reč o Srbima na Kosovu, biće i ponašanje predstavnika sa liste "Srpska" na jugu Kosova (Gračanica), odnosno nastojanje Beograda da preko nje kontroliše srpske enklave u južnom i centralnom delu. Neophodan je pojačan monitoring s obzirom na te pretenzije koje vode ka opstrukciji procesa konsolidacije države Kosovo. Odnosno, Srbija mora uverljivo da pokaže da neće preko liste Srpska destabilizovati Kosovo.